

УДК 331.25:369 (477)

ПЕРЕВАГИ ТА СЛАБИНИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО БАНКІВНИЦТВА

Г. Стеблій, К. Калинець, О. Верней

Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

Стаття досліджує теоретичні засади впливу іноземного капіталу на функціонування вітчизняної банківської системи. Визначається інвестиційна привабливість України та її потреба у зовнішніх інвестиціях. Розглядаються проблеми активізації залучення іноземного капіталу, позитивні та негативні сторони його впливу на банківництво.

Ключові слова: капітал, іноземні інвестиції, банки-резиденти, банки-нерезиденти.

Особливе значення у фінансово-кредитному забезпеченні банківської системи України належить іноземному капіталу, зокрема іноземним інвестиціям. Не заглиблюючись у полеміку різних підходів стосовно визначень понятійно-категоріального апарату, зазначимо, що з позиції сучасної економічної теорії, *капітал* – це виробничий ресурс тривалого користування, який бере участь у виробництві упродовж багатьох років і приносить дохід (прибуток) лише з часом, але вимагає грошової плати за своє придбання уже зараз. А *іноземні інвестиції* – це всі види цінностей (кошти, обладнання, ноу-хау тощо), які вкладаються нерезидентами в підприємства (організації) України і частка яких становить не менше 10 % загального статутного фонду підприємств, або не менше 10 відсотків голосів в управлінні підприємством, а також інвестиції як результат укладання концесійних договорів та договорів про спільну інвестиційну діяльність [4, с.4].

Іноземні інвестори мають право впливати на розвиток банківської системи України шляхом:

- пайової участі в управлінні банками-резидентами;
- створення банків-нерезидентів;
- придбання діючих фінансово-кредитних установ.

Інвестиції є вихідним чинником інвестиційного процесу або інвестиційної діяльності як сукупності послідовних рішень та відповідних дій, скерованих на перетворення заощаджень у вкладення в капітал [1, с. 180, 190]. В основі інвестиційної діяльності закладена трансформація капіталу за такою схемою: приріст нагромаджень — витрати — приріст капітального майна — прибуток — інвестиції (нагромадження). Постійне відтворення даної схеми називають кругообігом інвестицій.

Інвестиційна діяльність реалізується за допомогою інвестиційних ринків та через діяльність фінансових посередників, які акумулюють тимчасово вільні кошти і надають їх у позику інвесторам для здійснення капіталовкладень (прояв довгострокового кредиту або ж придбання довгострокових цінних паперів). Отже важливою проблемою в даному процесі стає банківське кредитування (насамперед довгострокові кредити). Зарубіжний досвід засвідчує, що ефективна діяльність фірм неможлива без залучення довгострокових кредитів. Так, наприклад, у Німеччині приблизно 70% усіх банківських кредитів, які надаються підприємствам та приватним особам, – це довгострокові кредити на чотири і більше років. Звичайні строки дії кредитів у галузі створення, розширення та модернізації виробничих об'єктів у Німеччині становлять від 12 до 25 років, у галузі житлового будівництва – від 5 до 30 років. Отже, довгострокові кредити банків, з точки зору всього національного господарства, мають особливе значення, оскільки в поєднанні капіталу-грошей з факторами виробництва створюється продукт-капітал, який є основою для подальшого зростання економіки [2, с.73].

В Україні довгостроковими вважаються кредити надані терміном на один рік плюс один день. В той же час терміни інвестиційного процесу, зазвичай, є значно довшими. Окрім цього відсоткові ставки банків-резидентів за наданими кредитами, порівняно із відсотковими ставками банків-нерезидентів, є значно вищими: 12 – 14% в іноземній валюті та 15 – 17% у національній валюті [3, с.33]. Це призводить до небажання інвесторів залучати кошти вітчизняних банківських установ і спонукає до пошуку альтернативних методів інвестування.

Оскільки банки-резиденти надають кредити під високі відсотки та заставу майна, це зумовлює значні витрати коштів і часу на оформлення необхідних документів. Натомість банки-нерезиденти, наприклад, банки “ІНГ Банк Україна” та “КАЛІОН С.А. Банк Україна” надають короткострокові банківські кредити на підставі підтвердження материнської компанії (Let of comfort) за ставкою $libor + 1,45\%$, а “ХІБ Банк Україна” (Німеччина) надає довгострокові кредити терміном до 6 років. Така політика банків-нерезидентів дозволяє їм:

- підвищити якість та розширити сферу надання банківських послуг;
- створити умови для справедливої конкуренції в сфері банківництва з метою залучення нових клієнтів та отримання додаткових прибутків;
- запровадити найкращі здобутки світової банківської системи;
- стимулювати розвиток банківських установ та сприяти вдосконаленню банківської справи в Україні.

Світова практика засвідчує приклади як позитивного, так і негативного досвіду залучення іноземних інвестицій. Зокрема до позитивних тенденцій відносимо:

- Збільшення кредитних ресурсів банків та посилення стабільності джерел їх надходження шляхом диверсифікації капіталу та акціонерної бази.
- Збільшення фінансування внутрішньодержавних та капіталомістких проектів і забезпечення підприємств необхідними фінансовими ресурсами.
- Економічне зростання та стабілізацію національної економіки за рахунок припливу прямих іноземних інвестицій.
- Формування джерел акціонерного капіталу для внутрішніх фінансових систем, особливо на підтримку посткризових зусиль з проведення рекапіталізації.
- Запровадження міжнародного досвіду ведення банківської справи та здійснення міжнародних фінансових операцій; запровадження новітніх банківських технологій; поліпшення організаційного та фінансового менеджменту банків, якості обслуговування клієнтів.
- Підвищення конкуренції на ринку банківських послуг та ефективності функціонування всієї національної банківської системи.
- Розвиток фінансових ринків та ринкової інфраструктури; збільшення обсягів операцій, запровадження нових видів фінансових послуг (в першу чергу для корпоративних клієнтів та іноземних інвесторів).
- Запровадження ринкових моделей регулювання ринку та залучення досвіду управління банківською сферою.
- Підвищення капіталізації вітчизняних банків, у тому числі шляхом злиття та поглинання невеликих банків; консолідація банків; вихід із ринку економічно слабких банків, що сприяє підвищенню довіри до вітчизняної банківської системи.
- Сприяння розвитку міжнародної торгівлі та залучення до економіки країни потенційних інвесторів, оскільки іноземні банки приносять із собою не тільки власні операції, а й частину бізнесу своїх корпоративних клієнтів та зв'язки у сфері міжнародних торгових і валютних операцій.
- Можливість зменшення витрат вітчизняної банківської системи, що дозволить підвищити ефективність національного банківництва. Важливим чинником при цьому є кількість іноземних банків, а не їх частка на ринку. Адже іноземні банки більше впливають на конкурентоспроможність національного банківського середовища під час свого виходу на ринок, ніж тоді, коли вони займають на ньому міцні позиції і починають диктувати ринку свої умови.
- Системні переваги діяльності банків з іноземним капіталом, оскільки норматив адекватності регулятивного капіталу та рентабельність у них вищі, ніж у системі в цілому, а в загальних активах менша частка недохідних активів, що у перспективі може істотно вплинути на структуру банківського сектору України.
- Ринковий продаж акцій українських банків зарубіжним інвесторам, що є позитивним явищем з точки зору підвищення їхньої капіталізації та забезпечення прозорості.
- Можливість здешевлення іпотечних та споживчих кредитів за рахунок досвіду роботи іноземних банків на зовнішніх ринках капіталу. Адже головним джерелом ресурсів для банків з іноземним капіталом є українські депозити, а українські громадяни навряд чи стануть дешево віддавати свої заощадження навіть і установам із світовим іменем. Крім того, деякі умови українських банків іноземці вважають надто ліберальними. Наприклад, французькі банки надають житлові кредити на 15, а українські - на 25 років.
- Підвищення прозорості та безпеки банківського сектору, поліпшення якості банківських послуг та їхнього здешевлення.
- Зменшення залежності ліквідності банківської системи від політичних та економічних ризиків.
- Зниження вітчизняних кредитних відсоткових ставок до рівня зарубіжних. Банки за участю іноземного капіталу мають добре організований ризик-менеджмент і систему перевірки кредитоспроможності своїх клієнтів, що позитивно відображається на якості кредитного портфеля - зниження процентних ставок за кредитами внаслідок припливу дешевого іноземного капіталу та, відповідно, поступовий перехід до надання довгострокових кредитів.
- Поліпшення як організаційного, так і фінансового менеджменту банку, оскільки іноземні банки, які постійно перебувають в умовах жорсткої конкуренції, по-перше, володіють неціновими технологіями залучення клієнтів; по-друге, працюють із мінімальною процентною маржею, яка відрізняється від процентної маржі вітчизняних банків, що сягає 10% і більше і є свідченням недосконалого управління активами й пасивами банку.
- Розширення асортименту банківських продуктів в сфері оптимізації обслуговування підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, і особливо у сфері так званих нетрадиційних банківських послуг (факторинг, лізинг, управління майном тощо).
- Формування передумов для прозорого функціонування банківських установ, оскільки банки, які представляють західний капітал, дотримуються не лише правила "знай свого клієнта", а й правила "клієнт має знати свій банк":
- Створення дієвих стимулів для консолідації банківської системи.

– Покращення взаємодії із стратегічними іноземними інвесторами в реальному секторі економіки.

Негативні ж тенденції залучення іноземних інвестицій передбачають:

1. Загрозу захоплення іноземними банками банківського ринку України, загострення міжбанківської конкуренції та підвищення конкурентного тиску на вітчизняні банки, що може сприяти підвищенню фінансових ризиків і послабленню всієї національної банківської системи.

2. Загрозу банкрутства для вітчизняних банків, які не спроможні впоратися із зростаючим конкурентним тиском, що може спричинити фінансову нестабільність.

3. Вибіркове обслуговування іноземними банками лише кращих клієнтів. Як правило, іноземні банки надають перевагу високоприбутковому корпоративному бізнесу, фінансуванню зовнішньоекономічних операцій, кредитуванню великих компаній та операціям з цінними паперами.

4. Недостатню зацікавленість у роботі з невеликими фірмами, особливо з тими, які не відповідають міжнародним стандартам бухгалтерського обліку.

5. Відмову іноземних банків від «захоплених» ринків після зниження їхньої прибутковості, що може призвести до погіршення економічної ситуації в країні.

6. Вірогідність посилення нестабільності на національних фінансових ринках через прихід іноземних банків, які не мають високих міжнародних рейтингів та достатній обсяг капіталу.

7. Збільшення спекулятивних операцій та операцій, пов'язаних з відмивання доходів, які отримані злочинним шляхом.

8. Відплив частини капіталів за кордон, оскільки під час кризи у своїй чи приймаючій країні іноземні банки часто залишають ринок.

9. Ускладнення банківського нагляду за операціями банків з боку уповноважених державних органів управління та імовірність посилення іноземного контролю за банківською системою України, що може негативно позначитися на рівні її економічної безпеки.

10. Загострення соціальної напруги в країні, оскільки першочерговим кроком іноземних банків при купівлі великих вітчизняних банків є реструктуризація останніх та звільнення частини працівників.

11. Підвищення вразливості банківського сектора України до коливань на світових фінансових ринках та у банківському секторі країни іноземного банку.

12. Здійснення спекулятивних операцій без надання повного спектра банківських послуг. Саме така ситуація спостерігалася в Україні у другій половині 1990-х рр., коли основною метою приходу частини іноземних банків було інвестування в облігації внутрішньої державної позики.

Як бачимо, відкриття філій іноземних банків в Україні має все таки більше позитивних, ніж негативних наслідків як для банківської системи, так і для національної економіки загалом. Основною проблемою у даному процесі є визначення оптимальної межі залучення іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему.

За підрахунками економічної статистики для стабільного економічного зростання частка іноземних інвестицій повинна становити 20-25% валового внутрішнього продукту країни [5, с.36]. Даний аспект дозволяє віднести Україну до групи країн, які мають значну потребу в іноземних інвестиціях. Відповідно до інформації Міністерства економіки, Україна потребує більш, ніж 40 млрд. дол. США [6, с.198]. В той же час за період із 1992 по 2005 р. у економіку України надійшло лише 5 193,8 млн. дол. США, або 12,98% від необхідної суми (40 млрд. дол. США) [9]. За розрахунками вітчизняних економістів, залучення коштів лише із внутрішньодержавних джерел може призвести до того, що період відродження української економіки триватиме 20 і навіть більше років. Саме тому виникає необхідність щорічного залучення іноземного капіталу в економіку України уже нині на суму не менше 2-ох млрд. дол. США (це менше від реальних потреб у 3 – 7 разів). Однак ця сума дозволить реконструювати пріоритетні галузі промисловості за 5 років. При цьому слід урахувувати, що залучення іноземних інвестицій також потребує певних витрат. За підрахунками вчених-економістів, для залучення 1 млн. дол. США середні витрати становлять 30 тис. дол. США [там же].

На наш погляд, основною перешкодою для іноземного інвестора є: нестабільність законодавства та його мінливість; багаточисленна кількість та суперечливість правових актів, які регулюють інвестиційну діяльність; нечіткість змісту українського законодавства, що дозволяє читати його «між рядками». Фактично одні й ті ж правові документи містять статті, які припиняють чи скасовують дію попереднього документа в повному обсязі, у тому числі й щодо гарантій від зміни законодавства. Тому іноземні інвестори, зустрівшись із неупорядкованістю правових норм, не бажають вкладати кошти в економіку України, яка має величезні потенційні можливості для економічного зростання. Одночасно збільшення кількості банківських установ з іноземним капіталом потребує особливої виваженості та наукового підходу. Адже такі установи – це суттєвий фінансовий важель, за допомогою якого

українські підприємства мають прямий доступ до світових кредитних ресурсів. Іноземні банки, як правило, кредитують закупівлю іноземного обладнання або фінансують проекти за участю нерезидентів. Хоча останнім часом в Україні почали висловлювати занепокоєння у зв'язку з експансією іноземного капіталу в національну банківську систему. Справді, у фінансових системах розвинутих країн майже немає іноземних банків. Наприклад, у США, Німеччині, Швейцарії, Японії їх кількість не перевищує 5-8% [12, С.61]. Підвищення частки іноземного капіталу та його впливу на вітчизняну банківську систему, на нашу думку, є небажаним. Однак, у сучасних умовах фінансової глобалізації штучна ізоляція країни від іноземного капіталу не лише призводить до

обмежень фінансових можливостей банківської системи, а й до гальмування економічного розвитку країни та зниження її конкурентоспроможності.

На наш погляд, з метою уникнення можливого деструктивного впливу міжнародних фінансових потоків на банківську систему України необхідно також тимчасово, на 3-5 років, обмежити частку іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі на рівні 40-45% від капіталу усіх банків. Це дасть змогу українським банкам пристосуватися до нових економічних умов, наростити капітал та стати більш конкурентоспроможними.

Нині банківська система України недостатньо готова до масштабного кредитування реального сектору економіки, а інвестиційна сфера не в повній силі здатна забезпечити випереджаючий економічний розвиток на засадах дії законів ринку. Проте, незважаючи на існуючі проблеми та перешкоди нарощування інвестиційного кредитування, вітчизняне банківництво все ж таки володіє достатнім інвестиційним потенціалом, що формується як за рахунок власного капіталу, так і залучених коштів від населення. Розвиток інвестиційного потенціалу економіки України можна забезпечити тільки за допомогою створення єдиної методології розвитку інвестиційної діяльності з урахуванням як економічних і соціальних завдань, так і реальних можливостей інвестиційного процесу загалом.

1. Денисенко М.П. Основи інвестиційної діяльності. – К.:Алеута, 2003р. – 338с.
2. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 20003р. – 375с.
3. Бюлетень НБУ. – 2006. - №1. – 163с.
4. Прямі іноземні інвестиції Львівщини у січні-вересні 2005року. Статистичний бюлетень/ Відповідальна за випуск З. Гурняк. – Львів, 2005.- 43с.
5. Економіка України. Десять років реформ/ За ред. З. Ватаманюка, С.Панчишина. – Львів, 2001. – 495с.
6. Крупка М.І. Фінанси і підприємство в Україні на межі тисячоліть. – Львів: Діалог, 1997. – 272с.
7. Ніколаєв В.П., Брунько В.М., Оболенський А.О. Держава – фіскал чи інвестор? // Доступний з : <<http://me.gov.ua>>
8. Кузьмін О.Є., Тувакова Н.В. та ін. Інвестиційна та інноваційна діяльність. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 231с.
9. Привабливий інвестиційний клімат в Україні як необхідна умова економічного зростання. // Доступний з : <<http://me.gov.ua>>
10. <http://forinsurer.com> // Страхова справа. - 2006. - № 3(23).
11. Бюлетень Національного банку України №1, 2007р.
12. Кузнєцова А., Карпа Я. Банківський сектор України як джерело фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності // Вісник НБУ. - 2004. - №1. - С.60-63.
13. Лавров Р.В. Роль банківських установ в активізації інвестиційних процесів на вітчизняних підприємствах // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №6(60). - С.36-46.
14. Динаміка облікової ставки НБУ в 1992-2006 рр. // Вісник НБУ. - 2007. - №2. - С.46.
15. Карчева Г. Моделювання інвестиційної діяльності банків // Вісник НБУ. - 2004. - №10. - С.11-15.
16. Стеблій Г.Я. Теоретичні засади залучення іноземного капіталу в контексті розвитку банківської системи України // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 18. - Суми: УАБС НБУ, 2006. - С.66-72.
17. Шелудько Н.М. Роль банківської системи у стимулюванні економічного зростання // Фінанси України. - 2002. - №3. - С.120-128.
18. Оцінка впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи // Вісник НБУ. - 2007. - №1. - С.24-27.
19. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. Г.Стеблій та ін. - К.: Основи, 1998. - 963С.

THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ATTRACTION OF FOREIGN CAPITAL IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF NATIONAL BANKING

H. Stebliy, K. Kalynets', O. Verney

L'viv Institute of Banking Business University of Banking Business National bank of Ukraine

The article investigates the theoretical bases of influence of foreign capital on functioning of the national banking system. The author defines the investment attraction of Ukraine and its needs for external investments. The problems of intensification of foreign capital attraction, the positive and negative sides of its influence on banking are analysed.

Key words: capital, foreign investments, resident banks, nonresident banks.